

**UPACARA TRADHISI LARUNG SESAJI
ING DESA SERANG KECAMATAN PANGGUNGREJO KABUPATEN BLITAR
(SEMIOTIK KULTURAL)**

Erna Anggraini

Pembimbing: Dra. Sri Sulistiani, M.Pd.

S-1 Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah, FBS, UNESA (ernaanggraini12@yahoo.com)

ABSTRAK

Upacara Tradhisi Larung Sesaji (UTLS) minangka salah sawijine tradhisi kanggo wujud rasa syukure masyarakat desa Serang marang Gusti Pangeran kang wis paring panen iwak lan asil bumi liyane, kasarasan, sarta kaslamatan tumrap para warga. UTLS dilaksanakake saben setaun pisan yaiku saben sasi Sura. Punjering panliten kang bakal dijlentrehake sajrone panliten iki yaiku: (1) kepriyen kahanan masyarakat desa Serang, (2) kepriye mula bukane UTLS, (3) kepriye tata rakite UTLS (4) apa makna denotasi lan konotasi sajrone ubarampe UTLS, (5) nilai budaya apa kang ana sajrone UTLS, (6) kepriye owah-owahan budaya sajrone UTLS.

Paedah panliten UTLS yaiku: (1) bisa nambahi kawruh ngenani kabudayan Jawa mligine ngenani UTLS ing Kabupaten Blitar, (2) kanggo ngleluri kabudayan Jawa tinggalane sesepuh, awit bisa nambahi regenge budaya Jawa lan nuwuhake semangat tumraping para mudha supaya luwih wigati marang kabudayane, (3) nambah pangaribawa owah-owahan kabudayan Jawa minangka peranan saka kabudayan, (4) kanggo referensi panulis liyane lan bisa nuwuhake tresnane masyarakat marang budayane dhewe.

UTLS bakal ditintangi nggunakake tintingan Semiotik Kultural. Amarga UTLS minangka kabudayan kang ngrembug bab makna lan nilai budaya tumrap masyarakat. Sajrone panliten iki kanggo ngudari masalah nggunakake kajian Semiotik Kultural teori Barthes lan kajian nilai budaya teori Tumanggor. Owah-owahan budaya nggunakake konsep Koentjaraningrat. Panliten ngenani UTLS nggunakake ancangan panliten dheskriptif kualitatif. Sumber dhata kang ana sajrone panliten iki keperang dadi sumber dhata *primer* lan *sekunder*.

Asil panliten iki nuduhake yen UTLS ing segara Serang ana nalika taun 1721 nalika babate Serang tujuwane kanggo ngaturake wujud rasa syukur marang Gusti. Wiwit saka iku banjur dilaksanakake kanthi cara turun-temurun dening Adipati Aryo Balitar uga nganti tumekane saiki. Urut-urutan tatarakit UTLS yaiku diwiwiti ngresiki pinggirane segara Serang lan dipungkasi adicara mangan bebarengan. Ubarampe-ubarampe kang digunakake sajrone UTLS iku cacahé ana 16 kayata tumpeng lanang, tumpeng wadon, lan liya-liyane.

Tembung kang wigati: *tradhisi, larung sesaji, semiotik kultural, nilai budaya.*

PURWAKA

1.1 Landhesane Panliten

Indonesia minangka sawijining negara kang multikultural kanthi nduweni budaya kang maneka warna. Kabudayan kang asile saka budi lan dayane manungsa tuwuh lan ngrembaka, mula saben-saben dhaerah nduweni kabudayan kang beda antarane dhaerah siji lan sijine.

Kabudayan mau minangka wujud kaca benggala saka panguripan sabendina lan didadekake pedhoman kanggo urip ing bebrayan. Miturut masyarakat Jawa kang isih

percaya anane apa wae kang kalebu kapitayan lan dipercaya awujud tradhisi, yen ora dilaksanakake bakal antuk bebaya. Mula saka kapercayan iku, masyarakat Jawa isih ngleluri kabudayan kasebut. Kabudayan asale saka basa Sansekerta yaiku *buddhayah* yaiku wujud jamak saka tembung buddhi kang tegese budi utawa akal. Kanthi *etimologis*, tembung kabudayan yaiku bab kang sesambungan karo akal (Koentjaraningrat, 1985:9).

Panliten iki kalebu warisan leluhur kang isih dilakoni wiwit jaman biyen lan nganti saiki lan kalebu ing bageyan saka panguripane masyarakat. Babagan iki kalebu warisan budaya kang bisa ilang yen ora diuri-uri. Tradhisi iku ana saka anane informasi kang diterusne saka generasi menyang generasi, saka tulis utawa lesan, amarga yen ora ana informasi utawa komunikasi tradhisi bakal ilang. Mula saka kuwi masyarakat kudu nglestarekake tradhisi saben dhaerahe dhewe-dhewe. Kaya kang bakal diteliti yaiku Upacara Tradhisi Larung Sesaji sabanjure dicekak UTLS kang dianakake ing Desa Serang Kecamatan Panggungrejo Kabupaten Blitar.

Semiotik kultural iki bakal diteliti miturut teori Roland Barthes yaiku ngenani makna denotasi lan konotasi kang ngandharake yen makna konotasi minangka makna rangkep kang lair saka pangalaman kultural. Aspek liya saka panandha yaiku mitos kang nggunakake istilah mitos kang asipat kultural.

Tradhisi larung sesaji ngandhut nilai-nilai budaya kang bisa ngraketake sesambungan antarane bebrayan. Amarga anane nilai-nilai budaya kasebut masyarakat bisa njaga lan nglestarekake tradhisi larung sesaji minangka salah siji wujud tuladha kang trep kanggo ngleluri budaya Jawa. Panliten iki bisa dadi sarana supaya kabudayan Jawa ora muspra kagerus mobah-mosike jaman, sarta ora gampang disirnakake dening kabudayan manca.

Katitik saka pamawas ing ndhuwur nuwuhake pepenginan panliti kanggo ngudal lan mbabar tradhisi UTLS amrih ora cures lan tansaya ngrembaka. Panliti ngandharake mula bukane (sejarah), tandha, panandha, lan nilai budaya sajrone tradhisi kang isih ana ing Serang Kabupaten Blitar. Mula kanggo ngonceki kanthi gamblang ngenani UTLS bisa dionceki kanthi teori semiotik kultural kanggo ndhudhah semangate para mudha supaya nduweni krenteg njaga lan nyengkuyung kabudayan Jawi, ora mung njaga nanging uga perlu mangerteni. Babagan iku mau arep diwujudake sajrone laporan panliten kanthi irah-irahan *Upacara Tradhisi Larung Sesaji ing Desa Serang Kecamatan Panggungrejo Kabupaten Blitar (Semiotik Kultural)*.

1.2 Underane Panliten

Adhedhasar landhesan panliten ing dhuwur, mula underane panliten kang nduweni sesambungan karo UTLS ing tlatah Blitar sajrone panliten iki bisa kaperang kaya ing ngisor iki.

- (1) Kepriye kahanan masyarakat desa Serang?
- (2) Kepriye mula bukane UTLS?
- (3) Kepriye tata rakite UTLS?
- (4) Apa makna konotasi lan denotasi sajrone ubarampe UTLS?
- (5) Nilai budaya apa kang ana sajrone UTLS?
- (6) Kepriye owah-owahan budaya sajrone UTLS?

1.3 Ancase Panliten

Panliten UTLS iki nduweni ancas. Ancas kasebut ana sesambungane karo isine panliten UTLS iki. Ancas sajrone panliten iki, antara liya:

- (1) Ngandharake kahanan masyarakat desa Serang.
- (2) Ngandharake mula bukane UTLS.
- (3) Ngandharake tata rakit UTLS
- (4) Ngandharake makna denotasi lan konotasi sajrone ubarampe UTLS.
- (5) Ngandharake nilai budaya kang ana sajrone UTLS.

METODHE PANLITEN

Ing panliten bab iki, andharan ngenani methodhe kaperang dadi enem sub bab, ing antarane ancangan panliten, papan lan objek panliten, sumber dhata lan dhata, instrumen panliten, tata cara ngumpulake dhata, tata carane analisis dhata kuwi ngandharake kepriye carane ngolah dhata kang digunakake ing panliten iki.

3.1 Ancangan Panliten

Panliten UTLS nggunakake panliten kang trep karo konsep panliten kualitatif lan methodhe dheskriptif. Miturut Sudikan (2001:85) njlentrehake kang jarwane, yen panliten iku hakekate minangka salah sawijining kagiyatan kang ilmiah kang bisa kanggo ngumpulake dhata. Mula, saka panliten iki bisa menehi informasi minangka kawruh.

Sudikan (2001:85) ngandharake yen panliten kualitatif kang asipat dheskriptif yaiku nyathet kanthi tliti sakabehing kedadayan kang dideleng lan dirungu sarta diwaca kanthi sarana wawanrembug, cathetan lapangan, photo, video tape, dhokumen, cathetan utawa memo lan sapanunggalane. Bab dheskriptif sajrone panliten nduweni teges *eksplorasi* utawa nggambarake

swasana sosial kang rep diteliti kanthi jero, amba lan rowa (Sugiyono, 2008:209). Senajan wujud panliten *kualitatif* tansah ngrembaka lan owah, nanging panliten *kualitatif* dheskriptif klebu tintingan panliten cetha amarga bisa ngasilake dhata panliten kang *sistematis* adhedhasar kasunyatan tumrap objek panliten.

Adhedhasar andharan kasebut bisa didudut yen panliten iki nggunakake dheskriptif *kualitatif* kang isine nggambarake panliten kang ringkes, lan anane masalah kang wis ana sajrone panliten kasebut. panliti uga bakal ngudharake apa kang dibutuhake banjur ngrungokake lan nyathet dhata saka informan. Kanthi tujuwan supaya bisa nganalisis dhata kang diolehake ing lapangan. Mula saka panliti bakal ngupaya medharake perkara-perkara kang ana sesambungane karo UTLS.

3.2 Papan lan Objek Panliten

Supaya bisa mangerteni lan ngaweruhi babagan UTLS mligine kang ditindakake dening masyarakat Serang, mula kudu nemtokake objek lan papan saka panliten. Akeh masyarakat kan melu nyengkuyung adicara kasebut. Anane andharan ngenani objek lan papan kanggo nindakake panliten. Ngenani objek lan papan panliten dijlentrehake ing ngisor iki.

3.2.1 Papan Panliten

Papan panggonan panliten UTLS ditindakake ing Desa Serang, Kecamatan Panggungrejo, Kabupaten Blitar. Desa iki manggon ana ing pesisir sisih kidul yaiku kalebu desa kang cilik nanging padhet pendhudhuke. Pangupajiwane masyarakat ing desa iki yaiku rata-rata nelayan amarga cedhak karo segara. Panliti milih dhaerah iki amarga adicara UTLS minangka tradhisi kang kang isih kenthel banget karo tradhisi leluhur lan warisan budaya lokal mligine UTLS.

3.2.2 Objek Panliten

Objek yaiku variable utawa apa kang dadi punjere salah sawijining panliten (Arikunto, 1998:15). Objek saka panliten iki yaiku UTLS, mula teka saiki isih akeh pawongan kang nekani upacara Larung Sesaji supaya antuk pangayoman lan didohake saka sakabehe bebaya, sarta wujud sukur amarga Gusti wis paring kaslametan. UTLS kasebut dianakake dening masyarakat nalika nganakae adicara UTLS ing segara yaiku saben Sura. Kahanan

ing desa kasebut uga nyengkuyung panliti amrih bisa ngrampungake panliten. Masyarakat Desa Serang nduweni tata krama kang becik, kayata nalika panliti teka saperlu nglumpukake dhata panliten masyarakat nrima kanthi grapyak, sumanak lan sumadulur.

3.3 Sumber Dhata lan Dhata Panliten

Panliten UTLS tumrap masyarakat panyengkuyunge nggunakake sumber dhata lan dhata panliten. Kanggo ngolehake dhata lan sumber dhata sajrone panliten iki mbutuhake informan. Informan sajrone panliten iki masyarakat Kabupaten Blitar Kecamatan Panggungrejo minangka masyarakat panyengkuyunge tradhisi kasebut.

3.3.1 Sumber Dhata

Sumber dhata bisa diolehake saka informan. Informan iku sapa wae kang bisa menehi informasi utawa katrangan ngenani objek panliten. Informan uga bisa keperang dadi loro, yaiku informan *primer* lan *sekunder* utawa biyasane uga bisa diarani informan kunci lan informan biyasa. Informan *primer* utawa informan kunci yaiku pawongan utawa klompok bebrayan kang nduweni informasi pokok ngenani budaya tartamtu kang ana ing sawijine dhaerah. Informan *sekunder* utawa informan biyasa yaiku informan kang dadi panyengkuyunge informan kunci (Endraswara, 2008:220).

Adhedhasar kang ana ing ndhuwur mau bisa dingerteni menawa sumbee dhata kang utama sajrone panaliten ngenani UTLS ana loro, yaiku sumber dhata *primer* lan *sekunder*. Sumber dhata *sekunder* ing panliten UTLS iki yaiku babagan Tradhisi saka informan. Sumber dhata *sekunder* utawa sumber dhata tambahan ing panliten iki yaiku rekaman, dhokumentasi, lan buku-buku kang gayut lan bisa menehi wawasan ngenani UTLS. Anane kaloro sumber dhata kasebut banjur bisa dadi dhata.

3.3.2. Dhata Panliten

Dhata ngenani UTLS kang bakal diandharake bisa diperang dadi loro yaiku dhata utama lan dhata tambahan. Dhata-dhata kasebut bakal diasilake kanthi cara ngamati, wawancara, lan dhokumentasi. Dhata utama yaiku katrangan utawa informasi kang diolehake saka informan kang

dianggap ngenani babagan UTLS. Dhata tambahan kang ana sajroné panliten iki awujud buku-buku kang gayut karo UTLS, foto-foto, rekaman, dhokumentasi, lan dhata monografi kang bisa menehi wawasan ngenani UTLS.

3.4 Instrumen Panliten

Instrumen panliten miturut Sugiyono (2011:102), yaiku piranti kanggo ngliti ngenani kedadean lan uga solah bawane manungsa. Miturut Arikunto (2006:134) instrumen panliten yaiku piranti kang digunakake kanggo mbiyantu panliti sasuwene nggolek dhata. Panliten UTLS iki kalebu panliten lapangan kang mbutuhake instrumen panliten kanggo nyengkuyung asile dhata panliten. Ing panliten iki, kang dadi instrumen panliten yaiku cameramen utawa pawongan kang ahli sajroné ngrekam, amarga panliti kang bakal nganakake sarta nganalisis dhata panliten iki. Nalika nindakake panliten dibutuhake piranti-piranti ing antarane yaiku:

- (1) Kamera digital kanggo njupuk gambar.
- (2) *Handycam* kanggo njupuk dhata nalika adicara UTLS wiwit nganti paripurna.
- (3) *Handphone* kang digunakake kanggo ngrekam dhata-dhata kang awujud tetembungan asile saka informan kang luwih ngerti ngenani adicara UTLS.
- (4) *Pedhoman wawanrembug*.
- (5) Buku cathetan lan pulpen kanggo nyathet bab-bab kang dianggap wigati nalika nganakake panliten ing lapangan.

3.5 Tata Carane Ngumpulake Dhata

Tata cara nglumpukake dhata kanthi cara kang digunakake kanggo ngasilake lan nglumpukake dhata sajroné panliten. Ing panliten iki nggunakake tata cara nglumpukake dhata kaya kang bakal dijlentrehake ing ngisor iki.

3.5.1 Observasi

Observasi digayutake karo upaya nintingi perkara, lan digayutake karo kasunyatan ing lapangan (Maryaeni, 2005:68). Mula saka kuwi observasi wigati banget ditindakake nalika panliten ing lapangan. Ing panliten UTLS iki, observasi kang digunakake dening panliti yaiku observasi *partisipatif* amarga panliti melu ambyur langsung ana ing lapangan saperlu ngliti lan ngamati subjek kang dadi sumber dhata sajroné panliten.

Bab-bab kang kudu dilakoni ing observasi partisipatif ana papat, ing antarane yaiku (1) golek ijin, (2) nyepakake instrument, (3) nemtokake panggonan kang rep diobservasi, lan (4) nganakake observasi yaiku kanthi cara panliti nekani Kantor Balai Desa supaya oleh ijin nganakake panliten ing panggonan kang dikarepake, banjur panliten golek informan ngenani masalah kang diteliti, banjur nekali panggonan kanggo observasi. Nalika observasi, panliti nyathet sawernane kedadeyan kang ana ing lapangan kanthi wujud tulisan ana ing kertas. Saliyane iku, panliti uga moto-moto gambar lan ngerkam apa kang gegayutan karo masalah sajroné UTLS.

3.5.2 Wawanrembug

Panliten ngenani UTLS kanthi cara wawancara luwih rowa. Sudikan (2001:90) ngandharake wawancara luwih rowa asipat tinarbuka, bisa ditindakake kanthi bola-bali, panliti ora langsung percaya ngono wae katrangan saka informan, nanging butuh njingglengi luwih tliti ing lapangan. Langkah-langkah wawancara ing UTLS yaiku:

- (1) Nekani omah informan utama sesepuh desa utawa sesepuh adat kanggo nemtokake papan lan dina kanggo wawancara
- (2) Nekani papan kang wis ditemtokake yaiku ing segara kanggo ndelok adicara larung sesaji kanggo wawancara cundhuk karo dina kang wis ditemtokake.
- (3) Nyusun cathetan pitakonan kanggo informan kang arep ditakokake marang informan yaiku sesepuh adat.
- (4) Panliti nyathet bab-bab kang wigati lan sesabungan karo UTLS ing Kabupaten Blitar.

3.6 Tata Carane Analisis Dhata

Panliten iki nggunakake analisis dhata karya kang diandharake dening Sudikan (2010:80) yaiku (1) *open coding*, tegese panliti kudu nggolek variasi dhata saakeh-akehe kang salaras karo panliten kang dilakoni, (2) *axial coding*, tegese ngurutake dhata saka open coding mau miturut panggolongane, (3) *selective coding*, tegese panliti nggolongake proses pemeriksaan kategori inti kang ana gegayutane karo liyane supaya mujudake dudutan.

Adhedhasar andharan kasebut tahapan-tahapan kanggo nganalisis dhata sajrone panliten UTLS, ing antarane yaiku:

- (1) Panliti ngumpulake dhata-dhata kang wis ana, yaiku panliti ngumpulake dhata-dhata arupa asile observasi, kayata rekaman wawancara karo informan-informan, cathethan nalika nindakake wawancara, dhokumen-dhokumen profil desa, sarta foto-foto adicara UTLS yaiku awujud foto tatarakiting lan ubarampe UTLS ing Serang.
- (2) Panliti milah lan milih dhata, yaiku panliti merang-merangake dhata-dhata kang wis diolahake saka anggone nganakake panliten. Dhata-dhata kasebut dipilih lan diperang adhedhasar mula bukane, makna denotasi konotasi, nilai budaya, lan owah-owahan budaya sajrone UTLS.
- (3) Panliti kudu bisa nglasifikasi dhata, yaiku kanggo milah lan milih dhata adhedhasar masalah-masalah kang ana sajrone underan panliten, yaiku kayata mula bukane, makna denotasi konotasi, nilai budaya, lan owah-owahan budaya sajrone UTLS.
- (4) Sawise telung tahap mau, panliti banjur nganalisis dhatane, yaiku sawise dhata wis diklasifikasi, dhata dipisahake miturut masalah kanga rep ditliti, banjur dhata kang wis cepak dianalisis nganti dadi draf laporan.

ANDHARAN ASILING PANLITEN

Ing bab iki panliti bakal ngandharake asiling panliten saka underaning panliten kang wis karonce yaiku mula bukane UTLS, makna konotasi lan denotasi sajrone UTLS, nilai budaya sarone UTLS lan owah-owahan budaya sajrone UTLS. Luwih dhisik ing kene bakal diandharake gegambaran umum masyarakat Desa Serang kang nyakup kahanan Desa Serang lan kahanan alam Desa Serang. Andharan ing ngisor iki.

4.1 Kahanan masyarakat Desa Serang

Kahanan masyarakat Desa Serang bisa dideleng saka kahanan alam lan kahanan bebrayan. Kahanan bebrayan ing desa Serang kalebu desa kang asri. Desa Serang dipandegani dening lurah sarta perangkat pemerintahan liyane saengga ndadekake desa kasebut maju yen dibandhingake desa liyane. Kahanan bebrayan iki gegayutan karo kahanan pendhudhuk desa Serang, sistem pangupajiwa, pendhidhikan, ekonomi, sarana, agama lan kapitayan.

4.2 Mula Bukane UTLS

Tradhisi UTLS minangka tradhisi kanggo mengeti wulan Sura sarta kanggo nguripi maneh budaya lokal kang wis kasilem amarga globalisasi. Senajan era saiki wus maju, masyarakat desa Serang isih ngugemi budaya lokal utawa budaya asli desa Serang. Budaya lokal nduweni piwulangan -piwulangan kang bisa dienggo paugeran urip dening masyarakat, kayata norma, adat, lan agama. Pangrembakane jaman modern bisa ngowahi budaya-budaya lokal. Andharan kasebut cundhuk karo pethikan wawanrembug ing ngisor iki:

“Mula bukane larung sesaji ing segara Serang biyene ngono para Adipati tetep ibak karo Rajane. Awal mulane diwiwiti dening Raja Mojopahit kang sinebut Hayam Wuruk. Ana ing Kitab Negarakertagama Prabu Hayam Wuruk nganakake larung sesaji kang pungkasan nalika taun 1261 Mula-mula upacara kuwi diwiwiti kanthi sinebut Upacara Kenegaraan utawa Upacara Raja kanggo ngupacarani karumunane, kasuburane, lan samubarang kalire ana sajroning Kerajaan Mojopahit kang dilakoni dening Raja Hayam Wuruk nalika jaman semono kuwi manggon ing Candhi Penataran utawa Candi Palah.” (Bapak Raban, 23 September 2017).

Adhedhasar andharan ing ndhuwur bisa didedeng yen larung sesaji ing jaman biyen dilakoni dening Raja Mojopahit kang sinebut Hayam Wuruk. larung sesaji iki Prabu Hayam Wuyuk kang jaman semono manggon ing candhi Penataran utawa candhi Palah. Upacara kasebut kang pungkasan dilakoni nalika taun 1261 kanthi sinebut upacara kenegaraan utawa upacara kang dilakoni dening para raja-raja keraton. Upacara kasebut kanggo ngupacarani karamunane, kasuburane, lan samubarang kalire kang ana sajrone kerajaan Mojopahit. Upacara kasebut dilakoni dening pawongan kraton kanggo mbuwak sukerta kerajaan. Ing jaman biyen para Adipati padha patuh marang rajane mula para adipati isih nglakoni iku nganti tumekane saiki.

“Upacara larung sesaji kasebut dilakoni ing pantai Serang nalika babate Serang taun 1721 kanthi kekarepane Adipati Blitar yaiku Kanjeng Adipati Ronggo Adi Negoro wakil Bupati Blitar kang kapisan. Para Adipati nindakake upacara yen mbiyen mbuwak sukerta, nanging yen saiki larung sesaji ditindakake kanggo ngaturake gung panuwun marang ngarsane Gusti. Upacara kasebut ditindakake ing segara dipralampita sumber saka gunung,

sumber-sumber kuwi mau banjur liwat kali-kali mesthi mbuwake menyang segara.” (Bapak Raban, 23 September 2017).

Adhedhasar andharan kasebut larung sesaji dilakoni maneh nalika taun 1721 yaiku babate Serang. Larung sesaji ing jaman biyen mung digawe mbuwak sukerta kerajaan yen ing jaman saiki kanggo ngaturake panuwun marang Gusti. Kanjeng Adipati Ronggo Adi Negoro yaiku minangka wakil Bupati Blitar kang kapisan nindakake upacara larung sesaji. Upacara kasebut ditindakake ing segara dipralampita sumbere saka gunung, sumber-sumber kuwi mau banjur liwat kali-kali mesthi mbuwake menyang segara. Wiwit saka iku banjur ditindakake kanthi cara turun-temurun dening Adipati Aryo Balitar uga nganti tumekane saiki UTLS isih dilakoni dening masyarakat desa Serang.

4.3 Tatarakiting Tradhisi UTLS

Tatarakit minangka sawijining perangan kang wigati sajrone adicara tartamtu. Tatarakit bakal ngatur sakabehe adicara kanthi urut lan runtut saengga adicara bisa kagelar kanthi apik. UTLS iki nggunakake tatarakit kang wis gumathok wiwit biyen nganti saiki, lan uga ana owah-owahan amarga pangrembagake jaman. UTLS dilakoni nalika sasi Sura. Tatarakiting sajrone UTLS iku nduweni makna kang becik tumrap panguripane manungsa mligine kanggo warga desa Serang. Manut kemajuane jaman, tatarakiting UTLS uga ngalami owah-owahan. UTLS ora bisa kalaksanan nganti sampurna yen tatarakite ora ditindakake saka wiwitan lan pungkasan. Urutan tatarakiting UTLS bisa dideleng kayata andharan iki:

4.3.1 Nyusun Panitia

Cacahe panitia iki kurang luwih 25 wong. Sajrone panitia saben pawongan wus nduweni tugas dhewe-dhewe kayata nyiapake perlengkapan, konsumsi, lan liya-liyane. Penyusunan panitia kasebut nduweni tujuan supaya kagiyatan bisa katata kanthi lancar. Nalika kabeh piranti lan ubarampe wis cumepak, panitia wajib tanggung jawab marang tugas lan kuwajibane dhewe-dhewe. Lancar orane kagiyatan kasebut gumantung karo cara kerjane panitia.

4.3.2 Ngresiki Pinggirane Segara Serang

Para warga tuwa lan mudha padha ngresiki sakiwa tengene segara supaya segara katon luwih resik. Ngresiki pinggirane segara ditindakake wektu esuk ngantitumekane awan sakitar jam 07.00 WIB nganti 10.00 WIB. Nalika ngresiki pinggirane segara para warga padha ngresiki resek-resek sing ana ing pinggire segara lan ngresiki alang-alang,

pasuketan kang ana ing ngarep pendhopo lan petilasan Soedanco.R Supriadi. Andharan ngenani ngresiki pinggirane segara uga diandharake kaya andharan ing ngisor iki:

“Sadurunge larung sesaji tata laku kang sepisan yaiku ngresiki pinggirane segara. Tujuwane supaya warga padha guyub rukun lan para warga bisa gotong royong.” (Bapak Suri, 23 September 2017).

Adhedhasar andharan kasebut bisa dideleng yen anane tatalaku kang arupa ngresiki pinggirane segara kasebut ora saderma among ngresiki bae nanging uga nduweni tujuan ningkatake karukunan antarane warga siji klawan sijine saengga yen kumpul bisa dadi rukun. Saliyane iku anane ngresiki sakiwa tengene segara iku nduweni tujuan supaya para warga tansah ningkatake gotong royong saengga pakaryan kang bot bisa dadi enteng lan cepet rampung. Para warga katon guyub rukun nalika ngresiki sakiwa tengene segara.

4.3.3 Slametan ing Petilasan

UTLS uga minangka siji-sijine tradhisi larung sesaji kang dianakake sacara gedhen ing Kabupaten Blitar. Sadurunge nganakake upacara dianakake slametan ing petilasan Soedanco.R Supriadi kang manggon ing cedhake segara. Petilasan minangka panggonan kang nduweni sejarah tumrap kedadeyan ing jaman biyen. Endraswara (2010:205) ngandharake petilasan yaiku asale saka tembung tilas (bekas). Petilasan nduweni teges tilas panggonan kramat. Tilas kasebut arupa panggonan mligi kang dianggep wingit lan nduweni sejarah.

4.3.4 Arak-arakan

Sadurunge prosesi upacara larung sesaji diwiwiti kanthi anane arak-arakan kang nuju ing segara. Arak-arakan dilakoni dening para warga lan sesepuh desa Serang. Paraga kang melu arak-arakan yaiku ing ngarep dhewe ana cucuk lampah, paraga utawa para pemangku adat, para dayang kang nggawa ubarambe, prajurit, para paraga kang nggotong tumpeng, lan jaranan.

4.3.5 Ngaturake Salam marang Ki Demang

Demang miturut tatanan pamrentahan Mataram yaiku kalungguhan kang mangku pamrintahan desa. Miturut Poerwodarminto (1939:66) ngandharake Demang uga minangka *asisten* Wedana lan uga minangka pangarsa dhaerah perdikan. Kalungguhan utawa gelar Demang ing jaman saiki wis ora ana lan panguwasane kanggo mrentah desa saiki kaganti Lurah.

4.3.6 Ngobong Menyan lan Dupa

Sawise ngaturake salam marang Ki Demang dibanjurake tatarakit sabanjure yaiku ngobong menyan lan dupa. Menyan lan dupa minangka salah sawijine ubarampe kang kudu dicepakake.

4.3.7 Ujub ing Pinggir Segara

Sudaryanto (2001:1055) ngandharake ujub yaiku ancas kang ana ing slametan. Ujub sajrone UTLS dipimpin dening para sesepuh lan diamini dening para warga. Sesepuh minangka pawongan kang biasane nduweni kawruh luwih dhuwur.

4.3.8 Larung Sajen

Adicara larung sesaji iki katindakake nalika wektu awan udakane jam 11.00 WIB ing segara Serang. Adicara kasebut dadi acara inti ing sajrone UTLS kang ana ing desa Serang. Larung sesaji dianakake sabubare adicara ndedonga ing pinggir segara. Lumrahe adicara larungan ing tengah segara kasebut ditindakake dening 7 wong. Makna saka larungan yaiku minangka wujud syukur marang Gusti kang dilakoni ing saben sasi Sura pisan, utawa bisa diarani ing pahargyan taun anyar.

4.3.9 Murak Sega Berkat

Nalika wis mari nindakake tatarakit kang arupa larung sajen. Tata rakit sabanjure yaiku para warga padha murak sega berkat saka omah. Berkat kang digawa dening para warga iku diwadahi ancak kang digawe saka debog kang ngisore dilapisi karo pring kanthi wujud persegi lan ing dhuwure ditutupi godhong gedhang. Ancak yaiku wadhah sega berkat. Ancak kasebut digawa para warga saka omah.

4.4 Makna konotasi lan denotasi ubarampe sajrone UTLS

Simbol utawa panandha kasebut diasilake saka ubarampe, piranti-piranti, tatalakuning sajrone tradhisi UTLS awujud gambar foto, lan rekaman nalika tradhisi kasebut diwiwiti nganti paripurna. Makna saka ubarampe kasebut dituntingi kanthi migunakake pendhekatan semiotik. Tandha-tandha kang ana sajrone ubarampe, piranti lan tata laku sajrone UTLS kang bakal dituntingi luwih jero maneh saengga oleh makna kang jangkep. Semiotik kultural iki bakal dituntingi miturut teori Roland Barthes yaiku ngenani makna denotasi lan konotasi kang ngandharake yen makna konotasi minangka makna rangkep kang lair saka pangalaman kultural. Aspek liya saka panandha yaiku mitos kang nggunakake

istilah mitos kang asipat kultural. Ubarampe lan makna denotasi, konotasi, lan mitos sajrone UTLS kaandharake ing ngsior iki.

4.4.1 Tumpeng

Salah sawijine ubarampe kang wigati ing adicara kasebut yaiku buceng utawa tumpeng. Tumpeng kang digawe yaiku saka sega kang wujud krucut kaya dene gunung. Sega sing arupa gunung lan ing ngisore ana maneka warna lelawuhan iku nglambangake kamakmuran kang sejati.

4.4.1.1 Tumpeng Lanang

Tumpeng lanang awujud tumpeng sega putih utawa sega gurih lan sega kuning ing pucuking tumpeng. Ing pucuking tumpeng iku diwenahi nanas. Tumpeng lanang luwih gedhe tinimbang tumpeng wadon. Tumpeng lanang digawe saka sega kanthi ukuran 2mx2m kang wujud apik amarga sajrone tumpeng lanang ana woh-wohan lan janganan kang ditata apik dening para warga. Babagan iki kaya andharan ing ngisor iki:

“Tumpeng lanang nduweni rong warna yaiku sega putih lan sega kuning. Warna putih dilambangake Indra, yaiku dewa srengenge. Srengenge kang sumber kauripane saka cahya kang rupa putih. Warna putih ing sega tumpeng uga nduweni makna kasucian. Warna kuning ing sega tumpeng nduweni makna minangka rejeki, berkah, lan kamakmuran”. (Bapak Suri, 23 September 2017).

Saka andharan kasebut bisa dideleng yen tumpeng lanang kang digawe saka rong jinis sega yaiku sega putih utawa sega gurih lan sega kuning nduweni makna. Sega putih sajrone tumpeng lanang minangka pralambang saka “Indra” yaiku dewa srengenge. Srengenge sumber saka cahya kang wernane putih. Warna putih ing sega uga nduweni makna minangka kasucian. Ing kene migunakake tumpeng warna putih diajab supaya warga desa Serang bisa suci tanpa dosa. Warna kuning ing sega tumpeng nduweni makna rejeki, berkah, lan kamakmuran. Dadi, anane tumpeng sega kuning iki bisa ndadekake warga desa Serang mbanyu mili rejekine antuk kaberkahan saka UTLS, lan bisa urip makmur ayem tentrem.

Wujud sekabehe tata laku lan ubarampe ing UTLS nduweni teges lan tujuan saka pangarep-arep. Saliyane teges kang harfiah uga nduweni teges konotasi kanggo pralambang apa kang dituju. Luwih gampang kanggo mbedakake makna

ubarampe tumpeng lanang bisa dijlentrehake ngenani makna denotasi, konotasi, lan mitos bakal dijlentrehake ing ngisor iki:

Tabel 4.11 Makna Denotasi, Konotasi, lan Mitos sajrone Tumpeng Lanang

Makna Denotasi	Tumpeng miturut Admodjo (1996:400) yaiku sega kang diwangun pasungan utawa kanggo slametan.
Makna Konotasi	Makna saka tumpeng kanggo tandha yen tumpeng lanang kuwi minangka “Bapa Angkasa”. Nanas nduweni makna yaiku nggambarake payung lan dianggep minangka pimpinan kang kudu bisa ngayomi wargane.
Mitos	Tumpeng lanang sajrone UTLS ing desa Serang dipercaya bisa menehi kaslametan lan nggampangake rejeki sapa wae wong lanang sing percaya lan nindakake adicara kasebut.

Tabel ing dhuwur bisa dideleng yen ana sesambungan antarane makna denotasi lan makna konotasi minangka pralampita saka tujuan utawa donga kang dikarepake dening masyarakat marang Gustine. Wujud tumpeng lanang luwih gedhe saka tumpeng wadon. Isen-isene tumpeng lanang ana nanas ing pucuke lan endhog dadar, ing pinggire tumpeng diubengi asil panen saka warga yaiku jagung, kacang-kacangan, lan lombok. Wujud lan isen-isen saka tumpeng lanang yen dideleng saka teges denotasi ora duweni teges apa-apa, mung estetika kaendahan saka bentuk lan kahanane.

Makna konotasi dhewe yaiku dudu makna kang sanyatane utawa makna kiasan, bisa saka panegesan jeneng lan ilmu uthak-athik mathuk. Makna konotasi sajrone tumpeng lanang tuladhane kaya wujud kang lancip saka tumpeng duweni makna yen Gusti ana ing dhuwur kang nguwasai alam lan manungsa. Tumpeng lanang minangka pralambang saka wong lanang utawa pralambang saka “bapa”.

Anane makna denotasi lan makna konotasi sajrone tumpeng lanang kang wis dipercaya lan dadi pathokan turun-temurun ing adicara lan ora bisa diowahi saengga nuwuhake mitos. Anane mitos uga mertandhani yen UTLS minangka wujud tradhisi kang nduweni daya pangaribawa tumrap masyarakat desa Serang klawan Gusti-Ne.

4.4.1.2 Tumpeng Wadon

Tumpeng wadon yaiku tumpeng kang wujud luwih cilik saka tumpeng lanang. Tumpeng

wadon kang nduweni ukuran 1,5 mx2m, ukurane luwih cilik ketimbang tumpeng lanang. Tumpeng wadon wujud cilik dhuwur lan wujud kerucut. Ing kene tumpeng wadon padha kaya tumpeng lanang saka sega putih utawa gurih karo sega kuning. Dijenengi tumpeng wadon yaiku nggambarake wanita. Manungsa kang urip ing donya ora bisa lair tanpa ibu. Mula, tumpeng wadon dilambangake minangka “biyung”. Babagan tumpeng wadon iki bakal diandharake kaya ing pethikan wawancara ing ngisor iki:

“Tumpeng wadon iku pralambang saka ibu bumi minangka simbol kasuburan. Nanas ing pucuking tumpeng kaya mahkota kang mekar kasebut e woh-wohan kang nduweni makna minangka mekar rejeki.” (Bapak Suri, 23 September 2017).

Saka andharan kasebut bisa dideleng yen tumpeng wadon minangka pralambang saka ibu bumi yaiku minangka kasuburan. Ibu bumi yaiku ing ngendi awake dhewe manggon yaiku ana ing bumi. Dadi anane tumpeng wadon iku minangka donga kanggo ibu bumi supaya paring kasuburan tumrap lemah desa Serang. Anane tumpeng wadon amarga ing donya iku wis kodrate pasang-pasangan mula uga ana tumpeng wadon sajrone UTLS. Nanas sajrone tumpeng wadon kang ana ing pucuking minangka mahkota kang mekar ing dhuwure lan nduweni makna minangka mekar rejeki. Dadi anane nanas ing pucuking tumpeng wadon supaya warga desa Serang tetep mbanyu mili rejekine.

Ubarampe tumpeng wadon bisa kapilah-pilah saka makna denotasi, konotasi, lan mitos. Supaya pangerten lan pangandharan kanggo menehi pamawas ngenani unsur ing njerone tumpeng wadon luwih gampang dibedakake mula digunakake tabel. Tabel ing ngisor iki menehi pangerten ringkes makna denotasi, makna konotasi, lan mitos ing tumpeng wadon.

Tabel 4.12 Makna Denotasi, Konotasi, lan Mitos sajrone Tumpeng Wadon

Makna Denotasi	Gardjito (2010:8) ngandharake tumpeng yaiku sega kang wujud krucut lan umume dhuwure luwih saka ukuran bundere (diameter).
Makna Konotasi	Tumpeng wadon iku pralambang saka ibu bumi minangka simbol kasuburan. Nanas ing pucuking tumpeng kaya mahkota kang mekar ing ndhuwure woh-wohan kang nduweni makna minangka mekar rejeki.
Mitos	Tumpeng wadon dipercaya

	menehi daya kang bisa menehi kasuburan lemah, subur rejekine amarga tumpeng wadon minangka ibu bumi kang weneh kasuburan ing desa Serang.
--	---

Tumpeng wadon yen dideleng saka wujud lan makna denotasine mung arupa tumpeng kang ukuran 1,5mx2m, ukurane luwih cilik ketimbang tumpeng lanang, wujud kerucut cilik dhuwur. Ing kene tumpeng wadon padha kaya tumpeng lanang saka sega putih utawa gurih karo sega kuning. Ing pucuke tumpeng wadon ana nanas. Teges konotatif bisa ditegesi liya kanthi tujuan simbolisasi. Tuladhane kayata tumpeng wadon minangka pralambang saka ibu bumi minangka simbol kasuburan. Nanas ing pucuke tumpeng kaya mahkota nduweni makna minangka mekare rejeki.

Anane mitos uga mertandhani yen UTLS minangka wujud tradhisi kang nduweni daya pangaribawa tumrap masyarakat desa Serang klawan Gusti-Ne. Mitos anane tumpeng wadon kasebut isih diprecaya dening para warga amarga nduweni piguna utawa makna bisa nambahi rejeki lan kasuburan. Tumpeng wadon ora ana ing adicara dipercaya bisa nekakake pageblug utawa ora ana ulupawetu saka lemah.

4.4.2 Kembang Setaman

Kembang setaman uga kalebu salah sawijine ubarampe sajrone UTLS. Kembang setaman yaiku kembang kang dijupuk saka taman. Kembang setaman iku ambune pancen wangi banget lan katon endah amarga werna-werna.

Piguna saka kembang setaman iki dicepakake kanggo menehi pakurmatan marang leluhur. Kembang setaman uga nduweni makna yaiku pralambang kautaman sajrone urip ing masyarakat. Andharan kasebut cundhuk karo pethikan wawancara iki:

“Kembang setaman iku salah sawijine ubarampe kang wajib ana ing tradhisi, kembang setamaniki isine yaiku sakabehing jinising kembang kayata kembang mawar, kemabng melathi, kembang kanthil, lan kembang kenanga. Makna saka kembang setaman yaiku gandane kang arum minangka kautamaning kembang kayadene manungsa kang kepengin nduweni kautaman ing urip kayata drajad, rajakaya lan sapanunggalane.” (Bapak Raban, 23 September 2017).

Andharan kasebut nuduhake antarane kembang setaman klawan tradhisi iki yaiku kekarepane warga desa Serang kang kepingin

antuk kautaman ing urip bebrayan. Kautaman iki dipralambangake kanthi ubarampe awujud kembang setaman. Kautaman kembang setaman bisa dideleng saka wujud kang maneka warna, wernane kembang kang endah lan ganda arum. Anane kautaman kembang kasebut bisa diarani nyepakake kembang setaman ing salah sawijine ubarampe kang ora bisa ditinggalake ing prosesi UTLS. Maknane yen manungsa urip mesthi nduweni pepenginan yaiku supaya uripe nduweni rejeki akeh sarta drajad dhuwur. Pangarep-arep kasebut ditekakake saka kembang setaman kang ana ing salah sawijine ubarampe. Manungsa kang nduweni kautaman ing uripe, kanggo ningkatake uripe supaya luwih apik tinimbang sadurunge.

Kembang setaman diprecaya dening masyarakat desa Serang supaya bisa ngarumake desane mula mitos anane kembang setaman isih dilakoni. Mitos kasebut diprecaya amarga kembang setaman nduweni makna-makna kang ana gegayutane karo uripe manungsa. Makna-makna kasebut kayata makna denotasi lan denotasi kang bakal dijlentrehake ing tabel ngisor iki:

Tabel 4.14 Makna Denotasi, Konotasi, lan Mitos sajrone Kembang Setaman

Makna Denotasi	Miturut Atmodjo (1996:162) ngandharake kembang setaman yaiku kembang campur werna-werna kanggo ritual.
Makna Konotasi	Makna saka kembang setaman yaiku gandane kang arum minangka kautamaning kembang kayadene manungsa kang kepengin nduweni kautaman ing urip kayata drajad, rajakaya lan sapanunggalane.
Mitos	Anane kembang setaman sajrone adicara UTLS amarga masyarakat nganggep yen kembang setaman kang nduweni kautaman ing urip kayata drajad lan rajakaya bisa ndadekake para warga desa Serang urip mulya lan tentrem.

Anane makna denotasi bisa dideleng saka wujud asline yaiku kembang kang dijupuk saka taman. Kembang setaman iku ambune wangi lan katon endah amarga werna-werna. Perangan saka kembang setaman yaiku kembang kanthil, kembang kenanga, kembang mawar, lan irisan godhong puring. Makna konotasi sajrone kembang setaman yaiku nggambarake yen kabeh warga desa Serang iku menehi upaya kanggo desane, supaya desa lan masyarakat kanthi ganda arum kang angambar, dadi masyarakat bisa ngarumake jenenge desa.

Mitos tuwuh saka makna konotasi, kayata yen ubarampe kang wis dadi tata-lakune ora jangkep bisa gawe tujuwan kang arep dituju ora bisa kaleksanan. Masyarakat nganggep yen kembang setaman kang nduweni kautaman ing urip kayata drajad lan rajakaya bisa ndadekake para warga desa Serang urip mulya lan tentrem mula kembang setaman isih diagawe ubarampe sajrone UTLS.

4.4.3 Menyan lan Dupa

Dupa lan menyan salah sawijining ubarampe kang ora bisa ditinggalake, amarga dupa lan menyan minangka ubarampe kang sakral. Miturut Atmodjo (1996: 216) ngandharake menyan yaiku tlutuhing wit kang ngiyit semu abang kanggo kutug utawa menyan kang diobong. Babagan menyan lan dupa kaya andharan ing ngisor iki:

“Menyan lan dupa sakteremene nduweni daya kandhungan kanggo kirim roh leluhur kang ana ing desa Serang supaya tentrem rohe para leluhur. Menyan lan dupa uga nduweni makna yen ta bisa ngilangi penyakit ing awake manungsa, kewan, lan tetuwuhan.” (Bapak Suri, 23 September 2017).

Saka pethikan wawancara ing dhuwur bisa dideleng yen menyan lan dupa sajrone UTLS nduweni makna kanggo ngirim ambu wangi marang para leluhur kang wis tilar donya. Kanthi anane ganda arum saka menyan lan dupa iku dikarepake supaya roh para leluhur kasebut bisa tentrem ing alam kubur, saengga roh para leluhur ora *gentayangan*. Menyan lan dupa uga nduweni makna tumrap makhluk urip kayata manungsa, kewan, lan tetuwuhan yaiku kanthi ganda arum kasebut bisa ngilangi sakabehe penyakit kang ana ing manungsa, kewan, lan tetuwuhan saengga bisa urip kanthi sehat. Andharan makna ubarampe ing dhuwur bisa dijlentrehake ngenani makna denotasi, konotasi, lan mitos sajrone menyan lan dupa.

Menyan lan dupa bakal dijlentrehake ngenani makna denotasi, konotasi, lan mitos. Andharan ngenani makna kasebut bakal diandharake sajrone tabel ing ngisor iki:

Tabel 4.15 Makna Denotasi, Konotasi, lan Mitos sajrone Menyan lan Dupa

Makna Denotasi	Miturut Sutrisno (1974:207) ngandharake menyan yaiku salah sawijine asil saka tlutuh wit serani yen diobong bisa mambu wangi. Dupa lan kemenyan ing upacara adat biasane dibakar karo areng,
-----------------------	--

	banjur diwenahi minyak fanbo supaya metu kutuge.
Makna Konotasi	Menyan madu nduweni makna menyang donga madhep dununging urip kang sejati. Warna putih nduweni makna balung tetese saka si bapa kang kudu wening jiwa roh pikirane rina lan wengine nalika urip. Warna abang nduweni makna wadhahe banyu si biyung kang wujud getih kita dadi manungsa ana ing njerone getih iku ana rasa kang sejati.
Mitos	Menyan lan dupa yaiku salah sawijine wujud sesajen utama ing ubarampen. Dipitayani intine pandonga ana kono lan wajib ana. Bisa ngilangake sakabehe penyakit kang disandhang dening para warga.

Makna denotasi yaiku pangerten saka wujud asline menyan. Lan saka wernane yaiku abang, putih, lan ireng. Dupa kemenyan ing upacara adat biasane dibakar karo areng, banjur diwenahi minyak fanbo. Makna konotasi sajrone menyan lan dupa yaiku ngirim ambu wangi marang para leluhur kang wis tilar donya. Keluk menyan yen diambu bisa kanggo nambani lelara lan ngirim dedonga kanggo para leluhe. Anane ganda arum saka menyan lan dupa iku dikarepake supaya roh para leluhur kasebut bisa tentrem ing alam kubur. Mitos bisa gawe kapitayan kang ngladhesi syarat utama adicara, yen ora ana bisa nuwuhake bab-bab kang ora dikarepake. Conto mitos saka ubarampe menyan lan dupa dianggep dening masyarakat bisa ngilangake ambu kang ora enak ing pinggire segara uga dianggep bisa ngilangake sakabehe penyakit kang disandhang dening para warga.

4.5 Nilai Budaya sajrone UTLS

Nilai-nilai kang kinandhut sajrone UTLS kang ana ing desa Serang kasebut bakal diandharake kanthi nggunakake panemune Tumanggor (2010:142) nggolongake nilai kang ana ing sajrone manungsa lan kabudayan kang nemtokake etika lan kapribadene manungsa minangka indhividhu utawa minangka masyarakat, yaiku: teori, ekonomi, agama, seni, kuwasa, lan solidaritas. Teori iki bakal ngonceki ngenani nilai-nilai budaya kang ana sajrone UTLS. Supaya luwih cethane bisa dideleng kaya andharan iki:

4.5.1 Nilai Teori

Tumanggor (2010:142) ngandharake ngenani teges saka nilai teori yaiku nalika

manungsa nemtokake samubarang kayata barang-barang utawa kedadeyan-kedadeyan kanthi objektif. Mula sajrone proses kasebut nuwuhake teori kang dadi konsep sajrone proses kanggo pambiji sajrone alam ing sakiwa tengene. Saperangan masyarakat durung mangerteni apa tujuan lan apa kuwi larung sesaji. Pawongan desa Serang kang mung melu ngramekake tanpa mangerteni apa kuwi larung sesaji lan apa gunane larung sesaji. Mula ing andharan iki bakal dijlentrehake ngenani nilai teori sajrone UTLS kayata andharan ing ngisor iki:

“Larung sesaji yaiku upacara adat kang dilakoni kanthi nglarung tumpeng lan nduweni tujuan kanggo ngaturake gung panuwun marang Gusti.” (Ibu Susi, 23 September 2017).

Saka andharan kasebut bisa dideleng yen larung sesaji nduweni nilai teori sajrone UTLS. Akeh warga kang ndelok lan ngramekake nanging ora ngerteni apa arti saka larungan kasebut. Larung sesaji yaiku upacara adat kang dilakoni para warga desa Serang kanthi gedhen-gedhen lan nggunakake ubarampe kang arupa tumpeng lanang lang tumpeng wadon banjur dilarungake ing tengah segara. Larung sesaji nduweni tujuan kanggo ngaturake panuwun marang Gusti Kang Maha Agung amarga wis paring berkah, kaslametan saengga warga desa Serang bisa nglakoni UTLS kanthi ora ana alangan apa-apa.

4.5.2 Nilai Ekonomi

Tumanggor (2010:142) ngandharake nalika manungsa nduweni tujuan nggunakake samubarang utawa kedadeyan-kedadeyan, mula ana proses pambiji ekonomi utawa piguna, yaiku kanthi nalar *efisiensi* kanggo nuwuhake rasa bungah ing uripe. Para warga kang dagang ing pinggir segara katon bungah amarga dodolane entek dituku para warga kang ndelok UTLS. Anane UTLS ndadekake ekonomine para pedagang nambah. Kanggo mbuktekake anane nilai ekonomi kasebut kaya pethikan andharan iki:

“Anane UTLS bisa nambahi ekonomine para warga amarga anane UTLS akeh para warga kang ndelok mula wong bakulan kayata iwak bakar, bakso, pentol, sosil, lane es degan laris manis. Para pedagang kang biasane mung oleh dhuwit saka dagangan saithik nanging ana UTLS dhuwit kang diolehi saya akeh. Durung nganti sore dagangan wis padha entek, amarga bocah cilik-cilik akeh sing senengane tuku sosil, pentol, lan es. (Bapak Imam, 23 September 2017).

Saka andharan kasebut bisa dideleng nalika anane UTLS bisa nambahi dhuwit kanggo para warga kang nawakake dagangane. Dagangan kang ditawakake nalika UTLS kayata sosis, pentol, bakso, lan jajanan-jajanan liyane. Nalika ora ana UTLS kang dianakake wiwit siyang nganti sore, para warga akeh kang padha tuku jajan-jajan mligine bocah cilik-cilik. Dene wong tuwa biasane tuku iwak bakar, kopi, teh, lan liya-liyane. Akehe kang ndelok adicara kasebut ndadekake para pedagang dagangane laris lan langsung entek durung nganti sore. Kanthi anane UTLS kasebut tansah nduweni nilai ekonomi tumrap warga desa Serang.

4.5.3 Nilai Agama

Tumanggor (2010:142) ngandharake nalika manungsa menehi pambiji ing sawijine bab kang asipat wingit lan ing njerone ana konsep kasucen lan pangaji marang kang Maha ghaib, ing kono manungsa mangerteni nilai agama. UTLS kang ngrembaka ing desa Serang ngandharake apa sejatine kang dikarepake lan diangen-angen dening masyarakat. Babagan iki bakal diandharake dening Bapak Roni ing pethikan wawancara iki:

“Minangka wujud rasa syukur masyarakat desa Serang marang Gusti Kang Maha Agung lan minangka wujud kurmat marang para sesepuh kang wis tilar donya lan uga pawongan kang nduweni pangaribawa kang gedhe tumrap desa Serang kayata babat Serang.” (Bapak Roni, 29 Maret 2018).

Adhedhasar andharan kasebut bisa dideleng bilih salah sawijine nilai budaya saka UTLS yaiku minangka nilai agama, UTLS iku ana sesambungan antarane manungsa karo Gusti Kang Maha Agung lan alam ghaib. Anane ubarampe-ubarampe lan tujuan saka nganakake UTLS kasebut minangka wujud syukur marang Gusti Kang Maha Agung lan wujud kurmat marang para sesepuh kang wis tilar donya lan uga kang nduweni pangaribawa kang gedhe tumrap desa Serang. Pawongan kang nduweni pangaribawa kang gedhe kayata pawongan kang biyen melu babate Serang. Mula saka iku para warga desa Serang ora bisa ninggalake tradhisi kasebut lan ditindakake saben setaun pisan yaiku saben sasi Sura.

4.5.4 Nilai Seni

Tumanggor (2010:142) ngandharake nalika manungsa ngrasakake kaendahan lan ing njerone ana konsep *estetika* nalika menehi pambiji barang utawa kedadeyan-kedadeyan, ing kono manungsa mangerteni nilai seni. Nyawijine nilai agama lan

seni kang padha-padha ngutamakake *intuisi*, pangrasa, lan *fantasi* diarani aspek *ekspresif* saka kabudayan. Anane kesenian jaranan sajrone UTLS nambahi senenge para warga saengga padha ndelok UTLS. Akeh bocah cilik-cilik kang seneng jaranan mula ing UTLS ora mung ditekani wong enom lan tuwa nanging uga akeh bocah cilik-cilik kang uga ndelok amarga ana jaranan. Tujuwan kesenian jaranan sajrone UTLS yaiku kanggo nglestarekake salah sawijine kesenian budaya lan uga kanggo hiburan masyarakat. Babagan nilai budaya sajrone UTLS kang minangka nilai seni bakal diandharake ing pethikan wawancara iki:

“Kesenian jaranan dilebokake ing UTLS kanggo ngleluri kabudayaan Jawa supaya ora cures amarga saiki akeh kabudayaan manca kang mlebu ing Indonesia. Saengga kesenian jaranan minangka kesenian budaya kudu dilestarekake amarga minangka unsur budaya lan uga kanggo hiburan kanggo para warga.” (Ibu Siti, 23 September 2017).

Saka andharan bisa dideleng yen salah sawijine nilai budaya kang ana sajrone UTLS yaiku nilai seni kanggo ngleluri budaya Jawa supaya ora cures, amarga ing jaman saiki akeh kabudayaan-kabudayaan saka manca kang ora dimangerteni piguna lan nilai-nilai kang kinandhut kang mlebu ing Indonesia. Kesenian-kesenian kang ana sajrone UTLS iku minangka warisan budaya kang kudu dijaga. Mula anane kesenian jaranan narik kawigatene para warga kanggo ndelok UTLS utamane bocah cilik-cilik kang seneng karo kesenian jaranan. Kesenian jaranan saliyane ngandhut unsur niali seni uga nduweni tujuan kanggo sarana hiburan. Dadi anane kesenian jaranan bisa dadi sarana hiburan kanggo masyarakat supaya masyarakat terhibur kanthi anane kesenian jaranan kasebut.

4.5.5 Nilai Kuwasa

Tumanggor (2010:142) ngandharake nalika manungsa nduweni pangrasa seneng yen ta wong liya melu pamikirane, norma-normane lan kapinginane, nalika iku manungsa mangerteni nilai kuwasa.

Satenane ngrembakakake budaya luwih angel timbang nuwuhake budaya kang anyar. Sejatine kesadaran kanggo nglestarekake budaya dhaerah samestine pancen kudu diwiwiti saka para kawula mudha kang nduweni kekarepan kang gedhe kanggo nguri-nguri budayane lan ngerteni apa sejatine tujuwan saka budaya kasebut. Mula, sajrone UTLS akeh para warga kang ora ngerti apa

dhampak yen ora melu adicara. Babagan iki bakal diandharake kayata andharan ing ngisor iki:

“Dhampak yen melu adicara ULS bisa mangerteni apa kuwi sejatine larung sesaji. Para warga kang ora melu ngramekake UTLS kurang nregani karo budayane dhewe.” (Bapak Muhairi, 23 September 2017).

Saka andharan pethikan ing dhuwur bisa dideleng yen UTLS nduweni nilai budaya yaiku nilai kuwasa. Nilai kuwasa sajrone UTLS yaiku ngenani dhampak para warga kang nekani UTLS yaiku para warga mangerteni apa kuwi sejatine UTLS . Para warga kang maune ora mangerteni UTLS nanging nalika melu ndelok para warga mangerteni apa kuwi sejatine larung sesaji. Para warga kang ora melu ngramekake UTLS dianggep ora nregani warisan budaya kang wis diwarisake para sesepuhe kang dilakoni saben taun sepisan yaiku saben sasi Sura.

4.5.6 Nilai Solidaritas

Tumanggor (2010:142) ngandharake nalika sesambungan iku dadi rasa tresna, kekancan raket, lan rasa nduweni marang sapa, nregani wong liya, lan nduweni rasa seneng nalika awèh pambiyantu marang manungsa liya, ing kono bisa diarani solidaritas. Nilai kang arupa rasa solidaritas sosial sajrone UTLS iku bisa dideleng saka anane warga masyarakat kang guyub rukun, gotong royong dadi siji ngresiki pinggiran segara lan petilasan kang bisa dideleng saka pethikan ing ngisor iki:

“Kanggo ngleluri kabudayaan Jawa, ningkatake karukunan amarga nalika nindakake UTLS para warga padha sengkut gumregut nalika ana UTLS sadurunge ana resik-resik.”(Bapak Muhairi, 23 September 2017).

Saka pethikan andharan kasebut bisa dideleng yen salah sawijine nilai-nilai budaya sajrone UTLS yaiku kanggo nuwuhake rasa solidaritas. Nilai kasebut bisa dideleng saka nalika resik-resik pinggirane segara. Para warga padha guyub rukun dadi siji saperlu ngresiki pinggiran segara kang reged. Ing kono ora ana bedane kabèh tansah guyub rukun lan gotong royong. Saliyane iku nilai UTLS kanggo nguatake rasa solidaritas uga bisa dideleng nalika anane rebutan sega berkat.

4.6 Owah-owahan Budaya sajrone UTLS

UTLS tuwuh lan ngrembaka saka para sesepuh kang manggon ing Desa Serang. Padha karo sipate kabudayan kang dinamis, UTLS tansah

ngalami owah-owahan bebarengan karo owahe jaman. Masyarakat kang nyengkuyung lan nguri-nguri kabudayan kayata UTLS uga anut lakune jaman kang saya suwe sarwa modern. Saliyane iku, manungsa minangka subjek kang nggunakake tradhisi kasebut kanthi nggunakake sipate kang kreatif, tansah menahi panemu-panemu anyar kang dilebokake sajrone UTLS. Saliyane iku manungsa uga tansah njaga keketariane UTLS.

4.6.1 Bedane UTLS Jaman Biyen lan Jaman Saiki

UTLS jaman biyen lan saiki tamtune wis beda. Beda-bedane UTLS kasebut bisa dirasakake ing jaman kang wis sarwa maju kaya saiki. Jaman biyen merga durung ana apa-apa anggane masyarakat nindakake UTLS isih prasaja banget, beda karo ing jaman saiki. Kanggo mangerteni bedane UTLS ing jaman biyen lan saiki, mula bisa diwawas saka ubarampe lan tatarakite nalika nindakake UTLS.

4.6.1.1 Tatarakit

Tatarakit kang ana ing UTLS iku ana owah-owahane. Tatarakit sajrone UTLS ing jaman biyen karo jaman saiki iku beda, nanging ora sakabehe tatarakit sajrone UTLS ngalami owah-owahan, isih ana tatarakit sajrone UTLS kang isih dijaga wiwit jaman biyen nganti saiki dening masyarakat desa Serang.

4.6.1.2 Ubarampe

Ubarampe sajrone UTLS iku nduweni jinis kang akeh. Ubarampe-ubarampe kasebut kudu dicepakake dening para warga sadurunge nganakake UTLS. Adicara kasebut minangka warisan saka para leluhur kang tuwuh lan ngrembaka ing desa Searang. Saliyane owah-owahan sajrone tatarakit uga ngalami owah-owahan kaya dene ing ubarampe.

4.6.2 Faktor-faktor kang Njalari Owah-Owahane Budaya

Owah-owahane budaya sajrone UTLS ing desa Serang disebabake dening sakabehe faktor-faktor, yaiku bisa keperang dadi rong faktor, yaiku faktor *internal* lan faktor *eksternal*.

4.6.3 Unsur Anyar kang Mlebu sajrone UTLS

UTLS minangka salah sawijine tradhisi Jawa kang isih diuri-uri dening warga desa Serang. Sajrone UTLS ana unsur anyar. Anane unsur anyar kang mlebu sajrone UTLS lumrahe mujudake unsur kang nduweni gegayutan karo majune jaman saiki. Jaman saiki minangka jaman kang modern utawa maju kang nduweni daya marang anane UTLS

kasebut. masyarakat wis ora perlu kangelan kaya jaman biyen.

PANUTUP

5.1 Dudutan

Adhedhasar dhata kang wis diandharake ing sub-sub sadurunge bisa didudut asiling panliten. Dudutan ngenani asiling panaliten mujudake sawijining bab kang wigati banget lan cundhuk karo tujuwan nganakake penelitian. Dudutan kang bisa diandharake, yaiku:

UTLS wis dadi pakulinan masyarakat desa Serang ing saben taune yaiku saben sasi Sura utawa taun Hijriyah. Asiling saka panliten iki yaiku, yen panliten iki ngandharake mula buka, makna denotasi, konotasi, nilai-nilai budaya, lan owah-owahan budaya.

Mula bukane UTLS iki adhedhasar tatarakit sajrone UTLS. Saliyane iku uga ana tatarakit sajrone adicara UTLS, yaiku (1) ngesiki pinggiran segara Serang, (2) slamtean ing petilasan, (3) arak-arakan, (4) ngaturake salam marang Ki Demang, (5) ngobong menyan lan dupa, (6) ujub ing pinggire segara, (7) larung sajen, (8) murak sega berkat.

Ubarampe sajrone adicara UTLS yaiku, (1) tumpeng lanang, (2) tumpeng wadon, (3) tumpeng guyub rukun, (4) kembang setaman, (5) menyan lan dupa, (6) gedhang raja kuning setangkep, (7) cok bakal, (8) pitik putih mulus, (9) cengkir gadhing, (10) cikal bakal, (11) ingkung, (12) pari sagedheng, (13) pala pendhem, (14) kendhi, (15) sega golong, (16) sega berkat. Ubarampe sajrone UTLS nduweni makna denotasi banjur nuwuhake makna konotasi. Makna denotasi yaiku penggunaan bahasa utawa wujud kanthi arti harfiah kang padha karo pangucapane utawa makna kang nyata. Denotasi lan konotasi sajrone tradhisi UTLS duweni sesambungan kang rapet, amarga anane denotasi lan konotasi minangka wujud tandha utawa semiotik.

Tradhisi larung sesaji ngandhut nilai-nilai budaya kang bisa ngraketake sesambungan antarane bebrayan. Nilai-nilai budaya kang kinandhut sajrone adicara UTLS yaiku, (1) nilai teori, (2) nilai ekonomi, (3) nilai agama, (4) nilai seni, (5) nilai kuwasa, (6) nilai solidaritas.

UTLS mujudake sawijining tradhisi kang asipat dinamis lan bisa owah ginawa mangsa. Pamgrembakane jaman ing babagan teknologi melu mlebu minangka unsur anyar kang mangaribawani tradhisi. Dene faktor kang ndayani owah-owahane UTLS yaiku faktor intern kang awujud *discovery* lan *invention*, sarta faktor eksternal kang awujud *difusi* lan *akulturasi*. Anane owah-owahane budaya sajrone UTLS uga bisa menahi dhampak *positif* lan dhampak *negatif*.

5.2 Pamrayoga

UTLS minangka peranganing kabudayan nuswantara kang perlu dilestarekake lan dijaga supaya ora cures. UTLS minangka salah sawijine tradhisi Jawa kang tuwuh lan ngrembaka ing desa Serang. Anane pangrembakan jaman kang saya modern kasebut bisa ndadekake masyarakat kurang mangerteni ngenani tradhisi Jawa mligine UTLS.

Pangrembakan jaman kudu disikapi kanthi sikap wicaksana lan *selektif*, tegese ora saben samubarang kang anyar iku ditampa, nanging kudu diselarasake karo kapribaden lan karakter minangka masyarakat Jawa lan sosial religi. Tradhisi oleh ngalami owah-owahan, nanging ora ngilangi inti lan *esensi* saka tradhisi kasebut. Bab kasebut kudune diulangake marang para mudha minangka golongan kang nampa tongkat *estafet* kabudayan Jawa. Panliten ngenani *UTLS ing Desa Serang Kecamatan Panggungrejo Kabupaten Blitar* isih adoh saka kasampurnan mula panliten ngrepake anane panliten sabanjure.

KAPUSTAKAN

- Arikunto, Suharsimi. 2006. *Prosedur Penelitian suatu Pendekatan Praktek*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Atmodjo, S. Prawiro. 1996. *Bausastra Jawa*. Surabaya: PT. Citra Jaya Murti.
- Bagus, Lorens. 1996. *Kamus Filsafat*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama.
- Bakker, J.W.M. 1990. *Filsafat Kebudayaan – Sebuah Pengantar*. Yogyakarta: Kanisius.
- Danandjaya, James. 1984. *Filsafat Kebudayaan, Sebuah Pengantar*. Yogyakarta: Karnisius (anggota IKAPI).
- Djaramis, E, dkk. 1993. *Nilai Budaya dalam Beberapa Karya Nusantara Daerah Sumatra*. Jakarta: Depdikbud.
- Dundes, Alan. 1965. *The study of Folklor*. Engelwood Cliffs: N.J. Prentice Hall. Inc.
- Dundes, Alan. 1994. *Folklor Indonesia Ilmu Gosip, Dongeng, dan Lain-lain*. Jakarta: Pustaka Utama Grafity.
- Endraswara, Suwardi. 2006. *Metodhe, Teori, Teknik Penelitian Kebudayaan*. Yogyakarta: Pustaka Widyatama.
- Fiske, John. 1990. *Cultural and Communication Studies*. Penerjemah Yosol Iriantara dan Idi Subandy Ibrahim. Bandung; Jakarta.
- Gardjito, Murdijati. 2010. *Serba-serbi Tumpeng*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
- _____. 2018. *Kuliner Surakarta*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
- Giri, Wahyana MC. 2010. *Sajen dan Ritual Orang Jawa*. Yogyakarta: Narasi.
- Greetz, Clifford. 1981. *Abangan Santri, Priyayi Dalam Masyarakat Jawa*. Jakarta: Pustaka Jaya.
- Hardjodisastro, Daldiyono., dan Hardjodisastro, Wistodiyono. 2010. *Ilmu Slamet*. Jakarta: P.T. Bhuana Ilmu Populer.
- Herususanto, Budiono. 2008. *Simbolis Jawa*. Yogyakarta: Ombak.
- Hoed, Benny H. 2011. *Semiotik & Dinamika Sosial Budaya*. Jakarta: Komunitas Bambu.
- Hutomo, Suripan Sadi. 1991. *Mutiara Yang terlupakan. Pengantar Studi Sastra Lisan*. Malang: Hiski Jawa Timur.
- Koentjaraningrat. 1984. *Kebudayaan Jawa*. Jakarta: Balai Pustaka.
- _____. 1985. *Kebudayaan Mentalis dan Pembangunan*. Jakarta: Gramedia.
- _____. 1987. *Pengantar Hukum Adat Kebudayaan Mentalis dan Pembangunan*. Jakarta: Gramedia.
- _____. 2009. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Kuntowijaya. 1987. *Budaya dan Masyarakat*. Yogyakarta: Tiara Kencana.
- Kuper, Adam. 1999. *Culture*. Cambridge: Harvard University Press.
- Luxemburg, Jan Van. 1992. *Pengantar Ilmu Sastra*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
- Maran, Rafael Raga. 2009. *Manusia&Kebudayaan Dalam Presepektif Ilmu Dasar*. Jakarta: PT. Rineka Cipta.

- Maryaeni, 2005. *Metodhe Penelitian Kebudayaan*. Jakarta : Bumi Aksara.
- Moleong, Lexy J. 2009. *Metodhe Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT. Remaja Rosdakarya.
- _____. 2011 *Metodhe Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT. Remaja Rosdakarya.
- Ndraha, Taliziduhu. 1997. *Budaya Organisasi*. Jakarta: PT Rineka Cipta
- Poerwadarminta. 1984. *Kamus Umum Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai pustaka.
- Pondaag, Agitha Fregina. 2013. "Analisis Semiotika Iklan A Mild Go Ahead Versi Dorong Bangunan di Televisi". *Journal Acta Diurna*. Vol 1 (1).
- Pringgawidagda, Suwarna. 2006. *Tata Upacara dan Wicara*. Yogyakarta: Kanisius.
- Rachmani, Nur. 2015. "Analisis Semiotika Iklan Ades Versi Langkah Kecil Memberikan Perubahan dalam Menyingkap Pesan Tersembunyi tentang Kepedulian Lingkungan Hidup". *Journal Ilmu Komunikasi*. Vol 3 (2): hal 432-446.
- Rendra, 1984. *Mempertimbangkan Tradisi*. Jakarta: Gramedia.
- Riefky, Tienuk. dkk. 2008. *Kasatrian Ageng Selikuran lan Kasatrian Ageng*. Yogyakarta: Kanisius.
- Sarwono, Jonathan. 2006. *Metode Penelitian Kualitatif dan Kuantitatif*. Yogyakarta: Penerbit Graha Ilmu.
- Sobur, Alex. 2013. *Semiotika Komunikasi*. Bandung: Remaja Rosda Karya.
- Soekanto, Soerjono. 2003. *Beberapa Teori Sosiologi Tentang Struktur Masyarakat*. Jakarta: raja Grafindo Persada.
- Sholikhin, Muhammad. 2010. *Ritual & Tradisi Islam Jawa*. Yogyakarta: PT. Suka Buku.
- Sudaryanto (Ed). 2011. *Kamus Pepak Basa Jawa*. Yogyakarta: Badan Pekerja Kongres Bahasa Jawa.
- Sudikan, Setya Yuwana. 2001. *Metodologi Penelitian Kebudayaan*. Surabaya: UNESA Unipress dan Cipta Wacana.
- Sugiyono. 2008. *Metode Penelitian Kuantitatif Kualitatif dan R&D*. Bandung: Alfabeta.
- Sukarman. 2006. *Pengantar Kebudayaan Jawa*. Surabaya: Unesa Uniperss.
- Sulaeman, M. Munandar. 1998. *Ilmu Budaya Besar Suatu Pengantar*. Bandung: Fefika Aditama.
- Suparlan, Parsudi. 1986. *Perubahan Sosial dalam Manusia Indonesia Indhividhu, Keluarga dan Masyarakat*. Jakarta: Akademika Pressindo.
- Sutrisno, R.B. 1974. *Ihtisar Farmakognisi, edisi IV*. Jakarta : Pharmascience Pacific.
- Suwarni. 2013. *Sastra Jawa Pertengahan*. Surabaya: Perwira Media Nusantara (PMN).
- Tumanggor, Rusmin. dkk. 2010. *Ilmu Sosial & Budaya Edisi Revisi*. Jakarta: Kencana Prenada Media Group.
- Wibowo, Seto. 2011. *Semiotika Komunikasi*. Jakarta: Mitra Wacana Media.